

СПЕЦКУРС ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ МІЖНАРОДНИХ РЕЙСІВ

У статті визначено значення соціокультурної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх судноводіїв. Проаналізовано умови праці у багатонаціональному екіпажі. Виявлено значущість соціокультурних знань для роботи з представниками різних національностей. Доведено важливість формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі професійної підготовки, тому що вони працюватимуть, як правило, у багатонаціональних екіпажах. Розглянуто поняття "соціокультурна компетентність" та основні її компоненти. Обґрунтовано необхідність формування соціокультурної компетентності при вивченні спецкурсу "Соціокультурна компетентність судноводіїв міжнародних рейсів".

Ключові слова: соціокультурна компетентність, багатонаціональний екіпаж, англійська мова, безпека, професійна діяльність, спецкурс.

Роль освіти для культурного, соціального та економічного майбутнього суспільства є провідною. Основні концептуальні положення системи освіти окреслено у законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"). Зокрема, вона спроможна надати людині можливості усвідомити спільні цінності різних народів, належність до єдиної соціальної та культурної сфер.

Сьогодні процес створення єдиного освітнього простору націлений на зближення народів європейських країн і має відбуватися в умовах поваги до різних культур, мов, національних систем тощо. Ураховуючи вищезазначене, виникає потреба подолати мовні бар'єри, що стоять на заваді до взаєморозуміння і співробітництва між народами.

Метою статті є визначення ролі спецкурсу "Соціокультурна компетентність судноводіїв міжнародних рейсів" для формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів.

В Україні сучасна парадигма морської освіти ставить у центр освітньої діяльності формування компетентної особистості морського фахівця. Результатом такої діяльності є готовність та здатність морського офіцера реалізувати свої знання і досвід у проблемних ситуаціях на судні в умовах багатонаціонального екіпажу.

Подолати мовні бар'єри намагаються фахівці багатьох галузей виробництва, діяльність яких безпосередньо пов'язана з носіями іншої мови. До них відносимо й судноводіїв міжнародних рейсів.

Замітимо, що морські зарубіжні установи відмічають збільшення кількості аварій на суднах з багатонаціональними екіпажами. Серед причин, що призводять до аварійних ситуацій названо наступні: розбіжності у розумінні культурних особливостей представників різних націй, стереотипи поведінки, міжкультурні конфлікти під час виконання посадових обов'язків, порушення толерантності при спілкуванні, прояви дискримінації.

Аналіз наукових публікацій з досліджуваної теми дозволяє констатувати, що багатогранність та складність феномена соціокультурної компетенції пояснює відсутність усталеного визначення цього поняття та його трактування. Наведемо декілька прикладів.

М. Максимець розуміє соціокультурну компетенцію як здатність особистості через адекватне розуміння та повагу до інших мов, культур і релігій виявляти активну і відповідальну життєдіяльність у соціумі на засадах демократичності, гуманізму, толерантності тощо [4].

І. Мінчак виокремлює соціокультурну толерантність, яка виявляється в прагненні досягти взаємної поваги, розуміння, узгодженості різних поглядів, інтересів та базується на засадах доброти, емпатії, поваги [5].

О. Михайлова визначає соціокультурну компетенцію як комплекс знань про цінності, віру, зразки поведінки, звичаї, традиції, мови, рух культури, яка належить певному суспільству і характеризує його.

П. Сисоєв трактує соціокультурну компетенцію як рівень знань соціокультурного контексту використання іноземної мови, а також досвід спілкування і використання мови в різних соціокультурних ситуаціях [7].

М. Бахтін стверджує: "Ми ставимо чужій культурі нові запитання, які вона сама собі не ставила, ми шукаємо в ній відповіді на ці наші запитання, і чужа культура відповідає нам, відкриваючи... нові смислові глибини" [1, с. 28].

О. Коломінова розглядає соціокультурну компетенцію як систему уявлень про основні національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається, а також система навичок та вмій узгоджувати свою поведінку згідно з цими знаннями [3].

За визначенням В. Сафонові, соціокультурна освіта є запорукою успішного формування професійної іншомовної комунікативної компетенції, за умови реалізації принципу дидактичної культуровідповідності, який передбачає відбір і впровадження у навчальний процес культурознавчого матеріалу [6].

Отже, аналіз наукових міркувань, наведених вище, дає змогу зробити узагальнений висновок, що у розумінні поняття соціокультурної компетенції між науковцями існують певні розбіжності. Підкреслимо, що у сучасній українській методиці соціокультурна компетенція подається як складова комунікативної компетенції, включаючи країнознавчу і лінгвокраїнознавчу компетенції.

Однією з головних особливостей професійної діяльності майбутніх судноводіїв є те, що вона відбувається в умовах перебування їх в багатонаціональному екіпажі. Саме тому їм необхідно знати англійську мову, яка є міжнародною мовою спілкування моряків.

До речі, згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти комунікативна мовленнєва компетенція складається з певних компонентів, серед яких і соціолінгвістичний. До його складу входять, зокрема, знання, вміння і навички. Соціолінгвістичні компетенції стосуються соціокультурних умов користування мовою. [2].

Через чутливість до соціальних конвенцій (правил ввічливості, норм) соціолінгвістичний компонент пронизує весь процес спілкування між представниками різних культур, навіть тоді, коли його учасники не усвідомлюють цього впливу. Отже, однією з цілей навчання англійської мови має бути формування соціокультурної компетенції особистості.

А. Щукин вважає, що соціокультурна компетенція складається з країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та предметної субкомпетенції. Країнознавча субкомпетенція включає знання про культуру країни, мова якої вивчається. Лінгвокраїнознавча складова передбачає володіння особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в різних ситуаціях спілкування. Предметна, або галузева, субкомпетенція означає певні фонові знання в різних галузях, а також опанування професійною мовою і термінологією в цих галузях [8, с. 10].

На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні і соціальні потреби, формують комплекс ставлень, цінностей, знань та навичок.

Слід зазначити, що у зв'язку із впровадженням компетентнісного підходу особливого значення набуває спроможність використання соціокультурних знань у професійній діяльності. Соціокультурна компетентність майбутнього судноводія міжнародних рейсів повинна поєднувати як теоретичний, так і практичний аспекти для використання у професійній діяльності у багатонаціональному середовищі.

На жаль, на сучасному етапі процес формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв характеризується недостатнім рівнем уваги до цієї проблеми, наявністю фрагментарних знань і умінь студентів з соціокультурної підготовки, що зумовлюють необхідність застосування інтерактивних методів навчання, які є високоефективними для формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв.

Досвід доводить, що з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів доцільно використовувати спецкурс "Соціокультурна компетентність судноводіїв міжнародних рейсів". Основною метою спецкурсу є теоретична і практична підготовка майбутніх судноводіїв до професійної діяльності у багатонаціональному екіпажі. Відповідно до цієї мети визначено наступні завдання: засвоєння майбутніми судноводіями сутності основних понять, оволодіння соціокультурними знаннями, формування позитивної мотивації до роботи у багатонаціональному екіпажі, формування умінь і навичок міжкультурного спілкування, здатності правильно інтерпретувати поведінку представників різних націй.

Спецкурс поєднує два взаємопов'язаних модулів: "Теоретичні засади соціокультурної освіти"; "Практичні аспекти соціокультурної взаємодії у багатонаціональному екіпажі".

При опануванні майбутніми судноводіями "Теоретичних засад соціокультурної освіти" ефективним є застосування інтерактивних та проблемних лекцій, презентацій, дискусій, демонстрацій тощо. Для роботи з навчальним матеріалом практичного блоку слід застосовувати рольові та ділові ігри, вивчення та обговорення кейсів, проектну роботу, віртуальні подорожі до різних країн.

Треба зазначити, що внаслідок використання майбутніми судноводіями у багатонаціональному екіпажі англійської мови як обов'язкової, завдання практичного блоку спецкурсу представлені саме англійською.

Майбутні судноводії повинні бути готовими до міжкультурної комунікації, мати сформовану інтеркультурну та транскультурну свідомість для визнання існування іншої національно-культурної ідентичності, яка є рівноправною з їх власною культурою. Таким чином, соціокультурна компетентність є частиною загальної і професійної культури особистості, оволодіння якою, зокрема у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, відкриває шлях до універсалізації якостей людини, сприяє кращому розумінню нею свого призначення у світі, формуванню загальнолюдських цінностей.

Вивчення англійської мови є головною передумовою досягнення адекватного взаєморозуміння між співрозмовниками, які належать до різних культур. Англійська мова викладається не тільки як засіб спілкування, здобуття додаткової інформації, а й стає засобом відкриття іншого культурного світу, осягнення складності та багатогранності рідної мови та національної культури, національного достоїнства та рівності, засобом громадської освіти, розвитку особистості, її індивідуальних пізнавальних здібностей, соціальних можливостей, культурних потреб.

Особливої уваги при вивченні спецкурсу "Соціокультурна компетентність судноводіїв міжнародних рейсів" заслугове формування міжкультурних вмій та навичок, які включають:

- здатність привести до спільного знаменника рідну й іноземну культури;
- культурну чутливість і здатність визначити й використати стратегії для контакту з представниками інших культур;
- здатність виконувати роль культурного посередника між рідною культурою та іноземною, успішно долати міжкультурні непорозуміння та конфліктні ситуації;
- здатність долати стереотипи у стосунках.

Важливим напрямом у процесі вивчення спецкурсу є формування майбутнього судноводія як культурного посередника в ситуаціях міжкультурного спілкування, як суб'єкта діалогу культур. Тому, ефективність навчання англійської мови безпосередньо залежить від ступеня наближення процесу передачі знань, формування навичок і вмій до реальних умов їх практичного застосування.

Відзначимо, що сутність соціокультурної освіти, яка визначається потребою усвідомлення національної ідентичності, культурного розмаїття, толерантності, полягає у використанні іноземної мови, зокрема, англійської мови, як засобу пізнання світу спеціальних знань, наближення до культури різних народів, діалогу різноманітних культур, усвідомлення своєї приналежності не тільки до рідної країни, але й людської цивілізації загалом.

Отже, організація процесу навчання повинна будуватися так, щоб при вивченні спецкурсу "Соціокультурна компетентність судноводіїв міжнародних рейсів" англійська мова використовувалась як феномен національної культури народу, як модель бачення світу цим народом. За таких умов студенти зможуть почувати себе на рівних з носієм мови в ситуаціях повсякденного та професійного спілкування. А однією з головних цілей навчального процесу вищого морського закладу є включення в зміст соціально-гуманітарних дисциплін елементів культури народів, вивчення яких відіграє вирішальну роль для формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв.

Відомо, що праця в морі супроводжується певними складностями, а саме: відрив від адаптивного середовища, звичного соціального оточення, умови постійного шуму і вібрації, групова ізоляція і самотність, дефіцит інформації, монотонність й одноманітність праці, постійна готовність до виконання службових обов'язків, необхідність приймати рішення в умовах дефіциту часу, загроза природних катаклізмів, піратських атак та аварійних ситуацій.

Слід зазначити, що однією з головних особливостей професійної діяльності майбутнього судноводія є те, що вона відбувається за умов перебування в багатокультурному середовищі. Тому, існує низка складностей соціокультурного характеру, а саме: необхідність злагодженої співпраці та досягнення цілковитого розуміння в змішаному екіпажі з представниками різних націй, релігій та етнічних груп.

Тобто, для діяльності, яка не піддається технологічній упорядкованості, майбутні судноводії повинні володіти професійною інтуїцією, творчою активністю, максимумом гуманізму та самовіддачею.

Саме тому, до майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів висуваються підвищені моральні вимоги, тому що від злагодженості дій екіпажу залежить життя і здоров'я людей, здійснення безаварійного плавання, безпека та цілісність вантажу, екологічна безпека морського середовища.

Підсумовуючи, слід відзначити, що впровадження спецкурсу "Соціокультурна компетентність судноводіїв міжнародних рейсів" під час професійної підготовки націлене на оптимізацію процесу формування соціокультурної компетентності, успішне оволодіння соціокультурними знаннями, підвищення мотивації до роботи у мультинаціональному екіпажі, формування готовності до міжкультурного спілкування.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв.

Використані джерела

1. Бахтин М.М. Два способа изучать культуру / М.М. Бахтин // Вопросы философии. – 1986. – №12. – С. 28-31.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 243 с.
3. Коломинова О.О. О формировании социокультурной компетенции у младших школьников / О.О. Коломинова // Иноземные языки. – 1997. – №3. – С. 39-41.
4. Максимець М. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови / М. Максимець // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2006. – Випуск 21. – С. 211-218.

5. Мінчак І.І. Складові полікультурної освіти і виховання майбутнього вчителя іноземної мови / І.І. Мінчак // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції : матеріали міжнар. наук. – практ. конф, м. Житомир, 22-24 квітня 2009 р.). – Київ-Житомир : КІМ, 2009. – С. 538-546.
6. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В.В. Сафонова // Иностранные языки в школе. – 2011. – №3. – С. 17-24.
7. Сысоев П.В. Социокультурный компонент содержания обучения американскому варианту английского языка : автореф. дис. ... канд. пед. наук / П.В. Сысоев. – Тамбов, 1999. – 20 с.
8. Щукин А.Н. Методика обучения иностранным языкам : курс лекций / А.Н. Щукин. – М. : Издательство УРАО, 2002. – 288с.

Lipshyts L.

SPECIAL COURSE AS MEANS OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE NAVIGATORS OF THE INTERNATIONAL VOYAGES

In the article the importance of sociocultural competence formation in the process of professional training for future navigators of the international voyages is presented. It is analyzed the conditions of work in multilingual crew.

It is defined the importance of sociocultural knowledge to work with representatives of different nationalities. It is proved that sociocultural knowledge is very important for seamen because they can realize common values of different nations, when belonging to common social and cultural spheres.

It is exposed that developing of sociocultural competence of future navigators is important because they work as a rule in multilingual crews. It is described the concept "sociocultural competence" and its main components. Sociocultural competence can be developed during long period of time, in the process of obtaining individual experience as well as in the process of professional training.

It is stated that learning English is one of the main factors to achieve mutual understanding between people of different countries. English should be taught as a phenomenon of national culture, as a model of perception of the world by the people. So, in such case the students will be able to feel equally as the native speakers do in the situations of everyday and professional communication. It is said that lack of sociocultural knowledge can lead to misunderstanding and conflicts. So, students must be ready for intercultural communication.

It is considered the necessity to form tolerant attitude to different cultures, religions etc. in multilingual crew because it ensures safe operation on the ship.

It is discovered the significance to develop sociocultural competency when learning English. The importance of sociocultural competence formation while studying a special course "Sociocultural competence of navigators of the international voyages" has been proved.

Key words: *sociocultural competence, multilingual crew, English, education, professional training, a special course.*

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016 р.